

К.В.Іващенко

**ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
У СІЛЬСЬКІЙ МАЛОКОМПЛЕКТНІЙ ШКОЛІ
(літературний огляд)**

Метою освіти – як зазначено в Законі України „Про освіту” – є всебічний розвиток людини як особливості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних цінностей, збагачення на цій основі інтелектуального творчого, культурного потенціалу народу, підвищення його освітнього рівня. Для здійснення цієї мети нам у першу чергу потрібно звернути свою увагу на розвиток та виховання дитини в школі, тому що „метою діяльності школи має стати цілісна особистість, програма виховання якої, включаючи й почуття патріотизму, будується на основі сучасного розвитку науки, техніки, культури з урахуванням народних та культурних традицій, специфіки сучасного соціально-економічного стану, геополітичних реалій, особливостей української ментальності. Адже тільки виховане, культурне, освічене, працелюбне покоління, що закохане в свою землю і відстоює її державність, може забезпечити подальший розвиток України” (О.Сухомлинська) [10].

На думку Кузя В.Г., „належить творити нову школу, в якій діють електронно-інформаційні педагогічні технології, забезпечити надання рівних можливостей для дітей і молоді в здобутті якісної освіти” [4].

Зараз в Україні, крім повнокомплетних шкіл, існують малокомплектні. Цей тип школи дуже поширений у сільській місцевості, тому що „міграційні та демографічні процеси, які відбуваються в сільській місцевості, низька народжуваність дітей призводять до значного скорочення контингенту учнів і збільшення кількості малокомплектних шкіл” [6].

В свою чергу малокомплектність сільських шкіл обумовлює низку утруднень в організації навчально-виховної роботи. А саме: принцип поєднання класів у комплекти, складання розкладу занять, організації самостійної роботи учнів на уроці, забезпечення належної матеріальної бази, оптимальне поєднання методів і прийомів навчання.

В таких школах учителі змушені працювати одночасно з двома-трьома класами, тому перед сільським учителем стоїть мета – дати сільським дітям якісну освіту, збудувати індивідуалізований освітній простір, оснований переважно на малокомплектній школі [5].

Окремі аспекти проблеми вдосконалення змісту, форм і методів навчально-виховного процесу в сільській малокомплектній школі досліджено в працях О.Біди, О.Коберника, А.Кондратенкова, А.Кузьмінського, Т.Міщенко, В.Мелешко, М.Мельнікова, Л.Нусенбаума, Н.Присяжнюка, Л.Прокопенко, О.Савченко, В.Стрезікозіна та ін.

Важливим, на наш погляд, є проблема організації та викладання естетичних предметів у сільській малокомплектній школі. В наш час зростає

цінність естетичної освіти школярів. Саме через мистецтво передається і духовний досвід, і духовна спадщина людства, відтворюються зв'язки між поколіннями. Важливо й те, що мистецтво виступає в ролі „захисного пояса”, який оберігає дитину від впливу насилля та жорстокості. Діти, за словами К.Ушинського, „міркують образами, формами, фарбами, звуками, відчуттями тощо, і той вихователь даремно та шкідливо насилував би дитячу природу, якби захотів її заставити міркувати інакше” [2].

Проте проблема естетичного виховання в сільській малокомплектній школі досліджена недостатньо. Тому ми поставили за мету дослідити роль естетичного виховання молодших школярів у сільській малокомплектній школі в роботах провідних учених України та зарубіжжя.

Як стверджує К.Д.Ушинський, у школі обов'язково слід використовувати всі можливості естетичного виховання, вводити естетичні елементи в дитяче життя, обставини, навчально-виховний процес. Для розвитку естетичного виховання „необхідне систематичне спілкування з кращими взірцями прекрасного”. Постійна внутрішня потреба спілкування з прекрасним з раннього дитинства – надійне джерело моральності, а також стимул постійного внутрішнього руху до ідеалу, самовдосконалення.

Важливо з раннього дитинства виховувати емоційну сприйнятливність, оскільки в цьому віці душа відкрита різноманітним життєвим впливам, дитина жадібно вбирає в себе все навколишнє, і важливо не упустити цього благодатного у вихованні моменту.

Сильним засобом естетичного виховання є природа. На думку вченого, безпосереднє спілкування з природою – необхідна умова формування особистості. Виховуючи в дитини любов до рідної природи, педагог одночасно розв'язує не тільки естетичні, а й моральні завдання. Ставлення людини до природи врешті-решт визначає її ставлення до народу, своєї вітчизни. Щоб побачити красу природи, її треба відчувати. А це можливо тільки при постійному контакті з нею.

Педагог був глибоко переконаний, що „логіка природи є найдоступніша й найкорисніша логіка для дітей”, що природа – великий вихователь [7].

Дослідження педагогів, психологів і робота досвідчених класоводів показали, що в малокомплектній школі доцільно при складанні розкладу занять застосовувати однопредметні уроки не тільки з мови, математики, читання, а й з предметів естетичного напрямку. Тобто, створити інтегрований курс з предметів мистецтва (літературне читання, образотворче мистецтво, музика), який запропонувала Людмила Ильєнко з Росії [8].

При навчанні школярів інтегрованому курсу предметів мистецтва розвиток їхнього зорового та слухового сприйняття образів збагачується естетичним змістом. Наприклад, в образотворчому мистецтві школярі, вивчаючи будову об'єктів, зображення їх просторового положення, форму, пропорції, колір, одночасно пізнають і закони краси, які існують у формі, пропорціях, кольорі й виражаються в плавності, граціозності ліній та гармонійному поєднанні кольорових гам. Діти вчаться бачити гармонію

кольорів, ліній, у них пробуджується любов та цікавість до краси навколишньої природи.

Найбільш сприятливі можливості для навчання основам зображувального мистецтва дає система відомого художника й вченого Б.М.Неменського. В основу цієї системи покладено такі вимоги до вчителя: звертати увагу на збудженість у школярів потреби й вміння бачити, помічати, оцінювати, розуміти красоту різних видів художніх ремесел, традицій та звичаїв рідного краю [3].

Аналогічно при читанні віршів, присвячених осінній, зимовій та весняній природі, діти за словесним описом краси золоті осіні, білосніжної пухнастої зими, ніжно-зеленої весни явно відчують прохолоду, свіжість осіннього дня, тепло весняного вечора, перше пробудження природи, вони відчують тремтіння, радість від величі, краси рідної й такої близької природи. Ці почуття збагачуються, стають більш повнішими та глибшими, коли в творчий процес естетичного сприйняття дійсності включається музика відповідної тематики. Музика вводить дітей у світ великого музичного мистецтва, вчить їх любити й розуміти її [музику] в усьому багатстві її форм та жанрів, виховує їхню духовну культуру.

Так поступово вчитель учить школяра бачити все те цінне й красиве, що його оточує; внутрішній світ дитини збагачується почуттям прекрасного, в нього „відкриваються очі” на красу природи. Однак для того, щоб виховати здібність сприймати, відчувати й розуміти прекрасне в природі й навколишньому світі, необхідно постійно тренувати зір, слух, виховувати художній смак та оціночне ставлення до краси, що досягається, в першу чергу, цілеспрямованим навчанням. Насолодження від естетичних вражень та переживань розвивається й виростає у потребу бачити й створювати прекрасне.

У викладанні інтегрованого курсу мистецтв головну роль відіграє тренування спостережливості, уваги й „музичного” слуху дітей, ціленаправлені спостереження за навколишньою дійсністю (як самостійно, так і під керівництвом учителя). Так виховується культура естетичного сприйняття, розвивається вміння „бачити” дійсність, її красу і в кінцевому результаті – особлива емоційна чутливість до правильних пропорцій, ритму, гарних та гармонійних кольорів, ліричних пісень та музичних звуків, до краси художнього слова, яскравості та звучності.

Інтегровані естетичні уроки допомагають дітям глибше проникнути в слово, у світ фарб та звуків, сформувати навички грамотної усної та писемної мови, її розвитку та збагаченню, розвивають тонкий естетичний смак, вміння розуміти й цінувати твори мистецтва, красу й багатство природи.

Найпершою ознакою вияву естетичних почуттів є образні вирази у висловлюваннях дітей, повнота та розуміння їх змісту.

У дітей виникає прагнення до більш досконалого естетичного самовираження тоді, коли вони прагнуть до самостійності, оригінальності.

Різноманітність форм художньої та музичної діяльності, застосовуваних у практиці сучасної загальноосвітньої школи (співи, малювання, аплікація,

ліплення, рух під музику, гра на музичних інструментах та ін.), в основному забезпечує доступність естетичного самовираження учнів з різним рівнем підготовки, враховуючи при цьому їх темперамент, інтереси, потреби, бажання.

Одноманітність у роботі учителя – ворог естетичного задоволення, тому необхідно ширше практикувати ігрову діяльність, різні вправи і рухи під музику, художнє читання фрагментів вірша чи оповідання, усний або письмовий аналіз картин, музичних творів.

Тому схематичність та стереотипність у роботі вчителів будуть значно звужувати можливості дітей реалізувати свої задуми в діяльності, яка викликає сильні емоційні почуття.

Вищим етапом емоційного самовираження є трудова діяльність молодших школярів. Працюючи на пришкольній ділянці, прибираючи класну кімнату, доглядаючи за рослинами, виконуючи різні завдання з праці, малювання, мови, учні реалізують свої враження, одержані в ході навчальних занять, бесід, екскурсій. Емоційна зацікавленість трудовою діяльністю виражається в їх творчому ставленні до праці. Естетичне вдосконалення виконуваної роботи – головний показник емоційного самовиразу дітей молодшого шкільного віку.

Емоційне захоплення будь-яким видом діяльності повністю оволодіває особистістю дитини, мобілізуючи фізичні і психічні сили організму, тим самим і розвиваючи їх. Конкретним виявом такої діяльності є виконання певних завдань, робіт, вправ, у процесі яких активізується естетичний досвід учнів, їхні знання й навички, набуті в різних видах діяльності. Вміння використовувати їх у практичній діяльності, перенести в нову ситуацію – найвищий рівень розвитку естетичних почуттів молодших школярів, що має винятково важливе значення для творчого розвитку особистості [1].

Створення в класі позитивного мікроклімату, емоційного настрою, позитивно позначається на активності всіх школярів. Повноцінне виявлення естетичних почуттів ґрунтується на емоційній підготовленості учнів, що забезпечується, з одного боку, змістом дидактичного матеріалу, а з другого – прийомами педагогічної діяльності. Ось чому вчителю необхідно поступово збагачувати дітей враженнями під час проведення бесід, екскурсій на лоно природи, перегляду діафільмів, слайдів, художнього оздоблення кімнати, де відбуваються заняття та ін. Така підготовка буде полегшувати і прискорювати процес проникнення в суть явища, розширювати емоційний фонд вихованців.

Значну роль в активізації естетичного самовираження учнів відіграють творчі завдання, інсценізація пісень, ігрові елементи. Учителю варто частіше змінювати не тільки види роботи (співи, слухання і музичну грамоту), а й її форми під музику, конкурс на краще сольне чи групове виконання пісні, ритмічний і мелодійний супровід на музичних інструментах. Невимушеність обстановки, контрастність дидактичного матеріалу, використання

різноманітних і доступних форм музикування створюють умови, за яких радість успіху, відкриття стають доступними всім дітям.

Величезний вплив на силу і розвиток естетичних почуттів молодших школярів справляє особистість самого вчителя, насамперед його безмежна відданість дітям, високі моральні якості й багатство духовного світу [1].

Систематичне цілеспрямоване спілкування молодших школярів з прекрасним у мистецтві і житті збагачує їхні естетичні почуття, які, за твердженням І.М.Сеченова, у більш зрілому віці переростають у глибокі переконання

Отже, проаналізувавши літературу з естетичного виховання в сільській малокомплектній школі можна зробити висновки, що використання в сільській малокомплектній школі естетичного синтезу мистецтв, різноманітних форм художньої та музичної діяльності, організовуючи трудову діяльність молодших школярів та створюючи позитивний мікроклімат у класі, цілеспрямовано впливає на зміст естетичного сприйняття дитини, викликаючи якісні зміни в ньому, збагачуючи й перебудовуючи його, розширювати кругозір дітей, збагачувати їх уяву, вчити краще розуміти та оцінювати навколишній світ.

Список використаних джерел

1. Ворона М. Особливості вияву естетичних почуттів у дітей // Початкова школа – 1987. – №11. – С.64-66.
2. Ильенко Л. Интегрированный эстетический курс для начальной школы // Сельская школа. – 2001. – №2. – С.104-109.
3. Ильенко Л. Уроки эстетического цикла как средство воспитания младших школьников в духе толерантности // Начальная школа. – 2004. – №5.
4. Кузь В.Г. Готуємо кадри для сільської школи // Педагогічні вісті. – 2001. – №12(3).
5. Макарова С. Иванова Е. Метод проектов в малокомплектной школе // Сельская школа. – 2004. – №2. – С.78.
6. Міщенко Т.М. Педагогічні основи підготовки майбутніх учителів до краєзнавчої роботи в сільській школі. Автореф... дис. канд. пед. наук: 13.00.04. – К., 2001.
7. Мосіяшенко В. Естетичне виховання – складова педагогічної системи К.Д.Ушинського // Шлях освіти. – 2002. – №2. – С.51-54.
8. Нарочна Л.К. та ін. Методика викладання природознавства: Навч. посібник / Л.К.Нарочна, Г.В.Ковальчук, К.Д.Гончарова. – 2-е вид., пере раб. і допов. К.: Вища шк., 1990.– С.266.
9. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи. Підручник для студентів педагогічних факультетів. – К.: Абрис, 1997. – С.348.
10. Слостенин В.А. Программно-целевой подход к формированию активной личности учителя // Теория и практика высшего педагогического образования. – М.: МГПИ, 1984.

